

**KAYBOLMUŞ FOLKLORİK DEĞERLERİMİZDEN BİRİ:
“DELİKLİ TAŞ”**

Alaattin UCA*

ÖZET

Bu araştırmada, “Delikli Taş” etrafında gerçekleştirilip, Anadolu’nun muhtelif yerlerinde yaşatılan, ancak günümüzde unutulmuş, bazı örf, adet ve tedavi yöntemleri üzerinde durulmaktadır. Halk hekimliğinin bir uygulaması olarak görülüp, gelenek halini alan bu inanç ve egzersizler folklorumuzun önemli değerlerindedir.

Tarihte ve günümüzde, taşın toplumlar üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Tarihe mal olmuş bir çok toplulukta olduğu gibi, günümüzde yaşayan pek çok toplumda da taşlarla ilgili inançlara ve “Taş kültü”ne rastlanmaktadır. Taş kültü gibi, halk hekimliğinin de kaynağı insanlık tarihi kadar eskidir. Bu iki tarihi unsur, zaman zaman iç içe girmiş ve birbirini tamamlamıştır. Yani, insanlar hastalıktan, uğursuzluktan, büyüden, kısacası olumsuzluklardan kurtulmak için taşlara yönelmişlerdir.

Halk hekimliği ile Taş kültü arasındaki ilişkiyi ortaya koyan en güzel örnek, “Delikli Taş” ve etrafında meydana getirilen egzersizlerdir. Mesela; 1970’li yıllara kadar, Erzurum’da Sosyal Sigortalar Kurumu Hastahanesi’nin arkasından, Dere mahallesine doğru uzanan, Köşk Caddesi ile İsmet Paşa Caddesinin kesiştiği yerde, Erzurum Müze Müdürlüğü Binası’nın yaklaşık dört yüz – beş yüz metre arkasında, evlerin arasında bulunan arsada, yarısına kadar toprağa gömülmüş bir “*Delikli Taş*” vardı.

Çocukları boğmacaya yakalanan anneler, son çare olarak onları buraya getirir ve bu taşın içinden geçirirlerdi. Dört – beş yaşlarımda iken öksürüğümüz geçsin diye, annemin küçük kardeşimle beni bu taştan geçirdiğini hatırlarım. Şimdi kendisine sorduğumda annem, ilâçla geçmeyen hastalık karşısında çaresiz kaldığını

* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

ve bizi bir ümitle bu taştan geçirdiğini söyler ve ekler: “*Bilmiyorum ama, o taştan geçtikten sonra iyileştiniz.*”

Bu taşın yerini, 1963 yılında Yakutiye Dergisi’nde yayımlanan “Erzurum Folklorunda Gelenekler” adlı makalesinde Sebahattin Bulut şöyle tarif eder: “*Erzurum’da Postahane ile Ordu Evi arasından geçen Köşk Caddesi’ni takiben ilerideki değirmene kadar yürünürse, değirmenin altında bir Delikli Taş’a varılıyor.*”¹ Bu tarifte geçen cadde, bugün “İsmet Paşa Caddesi” adını taşımakta; Ordu Evi binası, Polis Evi olarak kullanılmaktadır. Bugünkü Çukur Çeşme yakınlarında eskiden bir değirmen olduğu da bazı yaşlılar tarafından hatırlanmaktadır.

Bulut, yine bu yazısında “Delikli Taş”ın boğmacanın yanı sıra her derde deva olduğunun söylendiğini, hatta “şehlâ gözün (göz kayması-şaşılık) düzelmesi”, “konuşması geciken çocukların konuşmaya çıkması” gibi, enteresan amaçlarla çocukların, bilhassa Cuma namazından önce, “*Parpısı budur*” denilerek, bu taştan geçirildiğini ifade etmektedir.²

Bugün maalesef yerinde olmayan³ bu “*Delikli Taş*”ın nerede olduğu ve öksürük başta olmak üzere, hastalıklara ne kadar iyi geldiği bilinmez ama, bilinen bir gerçek var ki, o da, halkımızın örf, âdet ve geleneklerimiz gibi, hastalıklar karşısında geliştirdiği pratiklerin de kaynağı, yüz yıllar öncesine ve de bir sebebe dayanmaktadır.

Günümüzde artık imkânların artması ve sosyal şartların değişmesi üzerine kaybolmuş bu davranışları, eskiden, sadece Erzurum’da değil, Anadolu’nun muhtelif yerlerinde, hatta Anadolu dışında da sıkça görmek mümkündür.⁴ Meselâ, Afyon yakınlarındaki Hıdırlık Tepesinde “*Öksürük Kayası*” vardı. Öküren

¹ Hikmet Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Birinci baskı, Gaye Matbaası, Ankara, 1987, s.135.

² Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, s.135.

³ Bu taşın, Kızılay İş Merkezinin hemen yanında, Saraybosna Caddesinin Cumhuriyet caddesi ile kesiştiği yerde kaldırım üzerinde Belediye tarafından yaptırılan havuzun yanındaki boş alana konulduğu söylene de bu ifade doğru değildir. Çünkü belirtilen yerde bulunan taş, değirmen taşı olup, yukarıda bahsedilen taşla ilgisi yoktur. Zaten bölgede yapılan köprüli kavşak inşası için yapılan çalışmalar sırasında bu değirmen taşı da kaldırılmıştır.

⁴ Maalesef ülkemizin bazı yörelerinde yaşanan imkânsızlıklar nedeniyle bu tür uygulamaların az da olsa halen görüldüğü bilinmektedir. Meselâ, Şanlıurfa’nın Suruç ilçesinde, öküren çocukların şifa niyetiyle bir değirmen taşının ortasından geçirildiği, Show ve Kanal 7 gibi televizyonların 1 Aralık 2002 tarihli haber bültenlerinde yer almıştır.

çocuklar, ortası bir insan geçecek kadar delik olan bu kayaya götürülür ve delikten birkaç defa geçirildiklerinde, öksürükten kurtulacaklarına inanılırdı.⁵

Musa Kâzım'ın "Anadolu Hurafeleri"⁶ adlı makalesinde değindiği bu husus, bu gün unutulmuştur. Zaman geçtikçe, bu tür uygulamalara tanıklık etmiş kişilere rastlamak da artık zordur. Hatta Erzurum'daki "**Delikli Taş**" gibi, Afyon'daki "**Öksürük Kayası**" da ilgisizliğin kurbanı olmuş, taşlar bile korunamamıştır.

Karaman'da; Dış Tekke civarında, Talimhâne yakınında, Fisandon yolu üzerinde bulunan "**Delikli Taş**" da aynı akıbete uğramıştır.⁷

Yine, Manisa'nın Alaşehir ilçesine bağlı Ahmet Ağa Köyü'nde, Ankara'nın Nallihan ilçesinde ve Sakarya'ya bir kilometre mesafedeki Emrem Sultan Köyü'nde bulunan "**Delikli Taş**"tan çocuklar geçirilir ve bu taşların boğmaca için çok şifalı olduğuna inanılırdı. Bu usul veya âdet Ankara çevresinde ve diğer illerde de sıkça görüldü.⁸

Aynı şekilde, Balıkesir'in Savaştepe ilçesi ve çevresinde öksürüğe yakalanan çocuklar, topraktan yapılmış bir tünel içinden,⁹ Trabzon'da da ceviz kökünün altından geçirilirdi.¹⁰ Benzer bir uygulama Artvin'de de görülür ve öksüren çocuklar, köprü şeklini almış bir ceviz ağacı kökünün altından; üç sabah, aç karnına, hiç konuşmadan geçirilirdi.¹¹

Sivas'ta ise durum daha farklıdır. Bölgede meşhur bir tarla, "**Öksürük Tarlası**" vardı. Bu tarla ekildiği sene, inanişe göre, öksürük fazla olurdu. Öksüren çocuklar arabalarla buraya getirilir, tarladaki sudan içirilir ve tarla sahibinin evinden alınan bir parça ekmek yedirilirdi.¹² Boğmacalı çocuklar, yine şifa niyetiyle, "Ali Babayı Kebir" adını taşıyan ve eskiden tekke olan caminin yakınında bulunan "**Delikli Taş**"tan da geçirilirdi.¹³ Ayrıca Zara ilçesi yakınlarında, Eğnir köyü civarında, iki tarafı açık ve yaklaşık bir metre çapında olan bir mağara deliğinden

⁵Rabia Kocaaslan Uçkun, "Afyonkarahisar'da Taşlarla İlgili İnançlar", <http://www.kultur.gov.tr.belge> no:20052, s.4 ; Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, s.108, 109.

⁶Musa Kâzım, "Anadolu Hurafeleri", **Halk Bilgisi Haberleri (Dergisi)**, Mayıs 1935, Yıl.4, S.48, s.316 ; Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, s.97-98.

⁷Tanyu, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, s.155.

⁸Tanyu, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, s.110, 111, 114.

⁹Mustafa Salman, **Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği**, Ankara, 1948, s.57.

¹⁰Bilgehan Atsız Gökdağ, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Eski Türk İnançlarının İzleri", <http://www.kultur.gov.tr.belge> no:20086, s.4.

¹¹Erol Hacıbekiroğlu-Zeki Akalın-Abdullah Sürmeli, **Halk Oyunlarıyla Artvin**, Ankara, 1994, s.58.

¹²Vehbi Cem Aşkun, **Sivas Folkloru**, Sivas, 1943, C.II, s.70.

¹³Tanyu, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, s.173.

geçen kişilerin öksürüğünün kesileceğine ve öbür uçtan sıhhatli bir şekilde dışarı çıkacağına inanılırdı.¹⁴

Gaziantep'te de eskiden hastalara takım atlatılırdı. Takım; iki taşınmazı ayıran sınırdır. Bu sınır; bir ark, bir tümsek ya da bir çit olabilirdi.¹⁵ Ayrıca, öksürüklü çocuklar Cünüdü'nün Dağı'ndaki delikli taştan geçirilirdi.¹⁶

Kıbrıs'ta da çocukları hasta olan veya sıtmaya yakalanan anneler, çocuklarını delikli taşlardan geçirirlerdi. Böyle bir taşın yaşanılan yörede bulunmaması halinde, en yakın köydeki bir delikli taşta gidilirdi.¹⁷ Makedonya'da "İzvor" arazisi içinde "Delikli Taş" denilen bir kaya vardı ve hastalıkların tedavisinde kullanılırdı.¹⁸

Buna benzer uygulamaları ya da anlayışları daha da çoğaltmak mümkündür. Meselâ; halkımız arasında, gök kuşağının altından geçebilenlerin günahlarının affedileceği inancı vardır. Hacı Bektaş'da olduğu gibi, kutsal kabul edilen delikli taşlardan geçilerek günahlardan arınılacağı düşünülür. Bu davranışların temelinde, bir âlemden başka bir âleme geçme düşüncesi vardır. Ayrıca, Köroğlu Destanı'nda, Ayvaz'ın, Köroğlu'nun kolunun altından geçmesi; yenilen pehlivanın, yenen pehlivanın kolunun altından geçmesi; yeni gelinin eşikten ilk geçerken kayın validesinin kolunun veya eteğinin altından geçmesi gibi uygulamalar ya da Erzurum'da halk arasında kullanılan " O, benim koltuğumun altından geçti" gibi tabirler hep yeni bir âleme, yeni bir ruhi kimlikle girme inancını gösterir.¹⁹

Dolayısıyla, öksürükten veya başka bir hastalıktan kurtulmak için delikli taştan, topraktan yapılmış bir tünelden, ceviz kökünden geçmek; bir arkta, bir çitten, bir tümsekten atlamak veya bahsettiğimiz diğer davranışlar, hekimlerin ifade ettiğine göre, aslında hastalığı bir tarafa bırakarak diğer tarafa sağlıklı bir şekilde geçmek anlayışıyla ya da kişinin kendini böyle hissetmesi amacıyla yapılmış, psikolojik tedaviden başka bir şey değildir.

Bu yapılırken bir yandan da geçmişle bağlantı kurulduğu ve eski inanç sistemlerinin tesirinde kaldığı görülür. Meselâ; "Delikli Taş"ın bir tedavi yönteminde kullanılmış olması, hemen aklımıza Türklerdeki kaya ve taş kültürünü getirir. Böylece, taş kültürü, halk hekimliğinde kullanılmış olur. Bu kullanım sadece,

¹⁴ İsmail Hakkı Acar, *Zara Folkloru*, Özemek Matbaası, Sivas, 1990, s.125.

¹⁵ Cemil Cahit Güzelbey, "Gaziantep Tıbbi Folklorundan Yapraklar", *Halk Kültürü* 1984/1, (Yayına Hazırlayan: Sabri Koz), İstanbul, 1984, s.56.

¹⁶ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara, 1995, s.46.

¹⁷ Tuncer Bağışkan, "Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamaları", *Halk Bilimi Sempozyumları II*, (Yayına Hazırlayan: Kâni Kanol), Ankara, 1997, s.72.

¹⁸ Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, s.88.

¹⁹ Yaşar Kalafat, "Türklerde Bereket Motifi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Kasım 1997, S.131, s.32.

öksürük için “Delikli Taş”tan geçmekle bitmez. Toplumumuzda daha farklı uygulamalar da vardır. Mesela; bazı yörelerde, şifalı sayılan yuvarlak bir taş, ağrıyan yere sürülür; dişleri sağlamlaştırmak için, ufak taşlar kaynatılıp, suyu ile gargara yapılır veya bu taşlar yedi defa dişlere dokundurulur. Ağrıyan baş, bir taş sütuna yaslanır. Öksürük için boyna taş takılır. Kan taşı ile burun kanaması giderilmeye çalışılır. Sıtmadan kurtulmak için ağaç veya çalı altına taş atılır. Bu tür örnekleri daha da artırmak mümkündür.²⁰ Türk Toplumunun taşla ilgili inançları ve âdetleri, gerek İslâmiyet öncesi, gerekse İslâmiyet’ten sonraki hayatlarında vardır. Bilindiği gibi, Türk destanlarında taşla ilgili konular önemli yer tutar. Taşların ilâç ve şifa, tılsım, uğur, dilek ve adak, hatta yağmur ve kar yağmasını sağlamak için kullanıldığı da görülür.²¹

Bu tür halk inançlarının, örf ve âdetlerin temeli çok eski zamanlara, uzak coğrafyalara, unutulmuş törelere, eski din ya da inanç sistemlerine dayanır. Önemli olan, bu tür folklorik malzemelerin nedenini araştırmaktan ziyade, unutulmasını önlemektir. Kültürümüzü korumak ve geliştirmek de bu yolla mümkündür.

ABSTRACT

In this study, it is discussed some customs, habits and traditions kept alive in different parts of Anatolia in old days but forgotten in our times.

In this article, I have introduced a folk tradition about a type of “Folk Medicine” that has been created and practiced around “Delikli Taş”. The believes and practices around Delikli Taş have been observed in different parts of Turkey, but most of those practices and the importance of Delikli Taş are being forgotten in our times.

²⁰ Tanyu, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, s.189, 190.

²¹ İsmail Bozalioğlu, “Giresun’da Mayıs Yedisi Geleniğinin Tarihi Kökeni”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Mayıs 1997, S.125, s.41.